

De 'Sport Nautique d'Alger' en de onbekende geschiedenis van watersporten in Algerije¹

DUIKEN IN HET DIEPE

Niek Pas

Algiers, maart 2013. Over een wankelende vloer stap ik het witte houten gebouw binnen. De entree ligt in het halfdonker. Verweerde muren, afgebladderde verf, een gevaarlijk krakende vloer. Kapotte planken hangen uit het plafond. Welkom in de Sport Nautique d'Alger, de oudste nautische sportvereniging van de Maghreb.

Witte pater Guillaume Michel heeft me meegenomen naar de *Darse de l'Amirauté*, de oorspronkelijke haven van Algiers. Met de Casbah tegen de heuvels op de achtergrond, de Franse arcaden van het *front de mer*, en het voormalige admiraalseiland aan de zee kant, is dit zonder twijfel de fotogeniekste plek van de hoofdstad. Er is niet veel fantasie nodig om beelden van de vroegmoderne stad op te roepen met zijn *corsairs*, Ottomanen en christenslaven, en natuurlijk Roodbaard, admiraal-kaper in het Ottomaanse Rijk. Volgens Michel, directeur van diocesaan studiecentrum Les Glycines waar ik tijdens mijn onderzoeksperiode verblijf, is het clubhuis een bijzonder gebouw. En het beschikt over een bijzondere collectie.

Op het eerste gezicht is er weinig speciaals aan nautische sporten in Noord-Afrika. Ze gaan ver terug in de tijd en zijn onlosmakelijk verbonden met de cultuur van het mediterrane bekken. Maar in tegenstelling tot de roemruchte maritieme geschiedenis van Algerije, is er nauwelijks iets over gepubliceerd. Dit geldt ook voor de Franse periode van het land: 1830-1962. In dit deel van *la France d'outre-mer* kwamen eind negentiende eeuw in vrijwel alle grote(re) kuststeden – Algiers evenals Oran en Bône (Annaba) – roei- en zeilverenigingen op. Als er al onderzoek voorhanden is, heeft zich dat geconcentreerd op een andere tak van watersport, het zwemmen, en dan met name op de biografie van meervoudig wereldkampioen Alfred Nakache, een joodse

pied-noir en Auschwitz-overlever uit de Constantinois in het noordoosten van het land.²

De Sport Nautique d'Alger (SNA) is de ouderling onder de nautische sportclubs. De vereniging dateert van 1867. In deze periode staat westerse sportbeoefening in de kolonie nog in de kinderschoenen. De Franse bezetter besteedt zijn vrije tijd aan jacht- en schietsport, paardenraces en gymnastiek. Tot de eerste verenigingen in Algiers behoren een 'Société de Tir' alsook 'Club de Gymnastique'. Enkele decennia later komen andere disciplines uit Europa overwaaien, zoals wielrennen; de eerste wielclub, Véloce-Club d'Alger, dateert uit 1888.

Ansichtkaart van het clubgebouw in de Darse.

Een rijk scala aan sporten

Aankankelijk bestaan deze geïmporteerde sporten naast inheemse paardenraces, kamelenrennen (*méharis*) en ezelryces, vechtsporten (*matrag*, met stokken) en diverse worsteldisciplines. Over het algemeen weerspiegelt sport de gesegregeerde samenleving: Europeanen versus Algerijnen en Joden; Franse elite tegenover landarbeiders uit Spanje en Italië; Arabieren naast Berbers. Alleen bij oogst- en dorpsfeesten, of nationaal gevierde evenementen, staan diverse disciplines, zoals wielervedstrijden en ezeltjesrennen, gemeenschappelijk op het programma. In de loop van de twintigste eeuw komen de meeste Europese sporten binnen bereik

¹ Een eerdere, verkennende en beknopte, versie over dit thema heb ik geschreven onder de titel 'Le Sport Nautique d'Alger (1867 à nos jours), *Mémoire Vive. La revue du CDHA* 65 (2017) : 26-28.

² Zie: https://fr.wikipedia.org/wiki/Alfred_Nakache.

Het gebouw van de Sport Nautique d'Alger in 2015. Het oorspronkelijke houten clubhuis en de betonnen achterbouw zijn duidelijk te zien. Bron: Guillaume Michel.

van de verschillende bevolkingsgroepen, met gemengde verenigingen als norm.

Vrijwel alle takken van sport worden dan in Algerije uitgeoefend: van rugby tot skiën (bij Chréa, in de Atlas op 50 kilometer van Algiers), pétanque en stierenvechten, waterpolo of basketball – eigenlijk ontbreekt alleen het schaatsen. Voetbal, wielrennen en boksen zijn de drie populairste disciplines. De oorspronkelijke inheemse sporten leiden dan een marginaal of folkloristisch (toeristisch) bestaan. Vanaf de jaren dertig komen exclusief-Algerijnse sportclubs op die vervolgens een belangrijke rol spelen in het heroplevende nationalisme. Dit laatste heeft voor de sport nautique in beperkte mate gegolden: evenals gemotoriseerde sporten (luchtvaart, auto-mobiel) zijn watersporten vooral tijdverdrijf voor kolonisten, en daarbinnen lange tijd alleen voor de upper class.

De SNA staat op geheide stenen palen in de *l'Amirauté*, tot de Franse invasie in 1830 het nautische hart van Algiers, zowel vissershaven als marinebasis. Met de komst van de 'roumis', zoals de Fransen werden genoemd, verdwijnen deze commerciële en militaire activiteiten in de loop van de negentiende eeuw naar nieuwe havens, uitbreidingen langs de kust in zuidelijke richting. De Darse verandert geleidelijk in een 'port de plaisance', verzamelbekken voor diverse nautische sporten: roeien (skiff), yachting (zeil en motor) en zwemmen, al blijven lokale vissers en kleinschalige maritieme commercie nog tot in het interbellum aanwezig.

De SNA en haar geschiedenis

De Sport Nautique d'Alger is opgericht door Félix Guende, eigenaar van een van de eerste drukkerijen in Algiers. Aanvankelijk wordt de clubleiding bemand door personen uit de Franse elite: ingenieurs,

De Sport Nautique is de ouderling onder de nautische sportclubs.

advocaten, artsen, (hoge(re)) ambtenaren, militairen, eigenaren, schooldirecteuren. Over sociaal-culturele aspecten is verder weinig bekend. In 1892 stemt de algemene vergadering unaniem tegen het lidmaatschap voor joden. Het is ook ten strengste verboden voor leden om joden mee uit varen te nemen.³ Antisemitisme was rond 1900 volop aanwezig in Frans-Algerije, inclusief pogroms. Rond die tijd is een tweede groep, de inheemse bevolking, evenmin in beeld. Wanneer discriminatoire maatregelen zijn opgeheven is onbekend, vermoedelijk in het interbellum. Diverse oud-leden hebben verklaard dat er in de jaren vijftig ook verschillende Algerijnen lid waren.⁴ Kortom, in de loop van de koloniale periode 'opent' de nautische sport zich voor de diverse bevolkingsgroepen en sociale groepen.

Tot het interbellum is de Sport Nautique de enige watersportvereniging van Algiers. Tijdens de Eerste Wereldoorlog staan de activiteiten op een laag pitje. De Europese fronten zuigen de clubs leeg. Liefst vijftien leden van de SNA keren niet terug. Na 1918 wordt de roeisport in Algiers door 'un nombre infime de sportsmen' beoefend.⁵ Maar de belangstelling voor deze, en overige, sporten trekt medio jaren twintig vlot aan. Zo snel zelfs, dat de SNA de groei niet aankan; het gebouw is te klein en het komt zelfs tot een ledenstop. In 1923 wordt een Club Nautique d'Alger opgericht, inclusief roeisectie. De nieuwe vereniging betreft een houten clubgebouw, pal naast dat van de SNA.⁶ Een jaar tevoren heeft de 'doyen' in de Darse al gezelschap gekregen van de Rowing Club d'Alger.⁷ Deze vestigt zich aan de overzijde van de haven, op de 'jetée du Nord', een uitleg van de versterkte en bebouwde eilandjes 'l'Îlot de la Marine', die de naam aan Algiers (El Djazaïr – de eilanden) hebben gegeven. Aan deze zijde vestigt zich in 1932 ook een vierde vereniging, de Yacht Club d'Alger (YCA).⁸ Bij zijn eerste verjaardag, deftig gevierd door heren in smoking in hôtel Saint-Georges, telt deze

3 La Liberté de Bône. Organe Républicain Indépendant (1 september 1892).

4 Getuigenis van René Soliveres (Algiers, 1938), lid SNA 1957-1958 en 1960-1961 (afdeling roeien).

5 L'Écho d'Alger (6 maart 1922).

6 L'Écho d'Alger (17 december 1923).

7 L'Écho d'Alger (8 juni 1922).

8 L'Écho d'Alger (23 januari 1933).

club al 120 leden en 45 plezierboten.

Dat Algiers er in tien jaar tijd drie nautische verenigingen bij krijgt staat niet op zichzelf: het is onderdeel van een bredere ontwikkeling, en zegt veel over de snel toenemende betekenis van sport in die koloniale samenleving. Rond 1960 – op de drempel van de onafhankelijkheid – zijn ook nog pogingen ondernomen ‘yachting’ uit de elitesfeer te trekken, met een nieuw op te richten zeilschool die verderop in de haven zou worden geïnstalleerd. De energieke ‘Service Académique de l’Éducation Physique et des Sports en Algérie’ ondersteunde dit plan.⁹ Dergelijke activiteiten tonen ook in welke mate tot op het einde is geïnvesteerd in de overzeese gebieden. Alleen in retrospectief is dekolonisatie een eenduidig en rechtlijnig proces naar onafhankelijkheid.

Voetbal, wielrennen en boksen zijn de drie populairste disciplines.

Een krakende trap

Het clubgebouw van de Sport Nautique is een architectonisch geheel van grote historische waarde. Tegelijkertijd historisch object en historische bron, een waarachtig *lieu de mémoire*. Het oorspronkelijke gebouw is van hout, en dateert uit de jaren vóór 1887 – de eerste concrete aanwijzing voor zo’n gebouw in de lokale koloniale pers.¹⁰ Kort na 1900 krijgt het lokaal een houten extensie, naar de kade toe gebouwd. In de jaren dertig vindt een tweede uitbouw plaats, ditmaal van beton, richting de Darse. Dat roeien en zeilen populair zijn, blijkt uit het aantal leden in 1930: zo’n 700.¹¹ De modernistische stijl correspondeert met die van het clubhuis van de Rowing Club, aan de overzijde van de haven. Op foto’s uit de jaren vijftig is ook nog een boothuis te zien, gelegen naast het hoofdgebouw.

Ik volg Guillaume de krakende trap op, naar de eerste verdieping. Hoewel volstrekt afgetrapt, is het duidelijk dat dit een bijzonder gebouw is. Via een slechtverlichte smalle gang komen we uit bij de uitbouw aan de achterkant. Tegenwoordig is dat de trainingszaal. Een tiental Algerijnen, jongens en meisjes, is in de weer met diverse toestellen. Ook 150 jaar na zijn oprichting blijkt de Sport Nautique een bloeiende vereniging.

Zoals in elke sportvereniging is het gezelligheidsaspect minstens zo belangrijk als het competitieve

element. De leden van de Sport Nautique behoren tot de ‘jouisseurs de la mer’, in tegenstelling tot de ‘travailleurs de mer’.¹² De op regelmatige basis georganiseerden banketten maken een stedelijke, gecultiveerde, cultuur zichtbaar. Allerlei dignitarissen (van de stad Algiers, en het Gouvernement Général) en hoge militairen (admiraals, stafchefs) nemen eraan deel. Het feestelijke element blijkt uit de talloze waterspektakels. Op 5 mei 1889, in het kader van de ‘Centenaire de la Révolution’, organiseert de SNA een ‘fête vénitienne’.¹³ De honderdste verjaardag van de Franse aanwezigheid in Algerije is in 1930 aanleiding tot uitgebreide ‘joutes nautiques’, een gebruik dat te herleiden is tot zeventiende-eeuwse waterfeesten in de Midi.¹⁴

Een derde voorbeeld van groots opgezette spektakels vindt plaats in mei 1950, als de Darse in de ban is van een ‘bataille de fleurs nautique’. Beelden uit het filmjournaal ‘Les Actualités Françaises’ tonen een afgeladen haven en massaal toegestroomd publiek.¹⁵ De betekenis van de SNA in het oude havenhart van Algiers is dus belangrijker dan alleen maar een clubgebouw met activiteiten, ergens aan de rand van een stad. Deze verbinding tussen stad, stedelijke gemeenschap en club blijkt ook uit de aanwezigheid van een reddingsloep.¹⁶ In de herfsttij van de Franse koloniale aanwezigheid neemt het aantal watergerelateerde sporten toe, waaronder zwemwedstrijden in open water (1949), het eerste kampioenschap onderwatervissen (‘chasse sous-ma-

Fitness in het clubgebouw van de Sport Nautique, maart 2013. Foto: Niek Pas.

rine’, 1957), en boottraces (1961).

Kasten uit grootmoeders tijd

Met Guillaume stap ik het administratiekantoor

⁹ http://alger-roi.fr/Alger/sport/divers/textes/6_yachting_touring_club_alger_revue_1960.htm (geraadpleegd op 27 september 2017).

¹⁰ *Le Patriote Algérien* (13 februari 1887).

¹¹ *Bulletin nautique* 1, nr. 1 (1930).

¹² *L’Afrique du Nord Illustré* (12 september 1908).

¹³ *Le Patriote Algérien* (5 mei 1889).

¹⁴ *L’Afrique du Nord Illustré* (15 maart 1930).

¹⁵ Reportage in ‘Les Actualités Françaises’ (25 mei 1950).

¹⁶ *Bulletin municipal officiel de la ville d’Alger* (7 mei 1920).

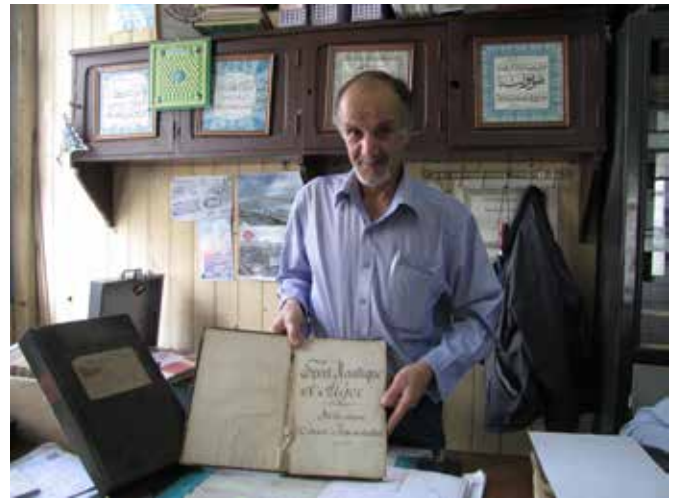
Regatta's, verenigingsavonden: potscherven van het verleden.

binnen. Een rommelige ruimte. In het midden een grote vergadertafel. Her en der stoelen, opgestapeld. Planken tegen de muur, lege dozen, en overal spulletjes. Aan de wand hangt een enorm schilderij met diverse zoutwatervissen, vergeelde foto's van de SNA in vroeger tijden, en in het arabisch opgestelde oorkondes.

De secretaris ontvangt ons met open armen. Een vriendelijke man, die vol trots uitleg geeft. Hij loopt naar een grote geel-beige kast uit grootmoeders tijd, trekt enkele laden en deuren open: 'Voilà notre trésor'. Tientallen kasboeken ('chèques postaux'), ordners met blauwdrukken en bouwplannen van uitbreidingen, klappers met statuten en verenigingsverslagen ('délibérations du conseil d'administration'). Hondervijftig jaar administratie bijeengepropt. Met recht wordt dit de 'schat' genoemd van de Sport Nautique. Voor Algerijnse begrippen is het immers een volstrekt unieke privécollectie. Er zijn nauwelijks archieven bewaard van sportverenigingen, laat staan dat ze terugvoeren tot de negentiende eeuw. De collectie is bijeen gebleven en bewaard omdat de SNA nooit is verhuisd. En omdat de vereniging soepeltjes van de koloniale tijd naar de onafhankelijkheid is gegleden. En, tenslotte, omdat de documenten niet ten prooi zijn gevallen aan opruimwoede.

Deze collectie is een schitterende aanvulling op overig materiaal, dat op verschillende manieren is te verzamelen. Oude Ansichtkaarten van het clubhuis en de Darse, terug te vinden via delcampe.net, geven een goede indruk van de ontwikkeling van de SNA tot 1962. Hetzelfde geldt voor dat klassieke genre van de *peinture orientaliste*: Albert Marquet schilderde in 1922 'Sport nautique et la Darse d'Alger'. Dit is slechts een voorbeeld van de vele geschilderde gezichten van de haven van Algiers.

Daarnaast biedt de Franse krantendatabase Gallica de mogelijkheid om als een archeoloog digitale sleuven te trekken door de (omvangrijke) koloniale pers en zo een indruk te krijgen van berichtgeving

De secretaris van de Sport Nautique met archiefstukken, maart 2013.
Foto: Niek Pas.

over nautische sporten in het algemeen, de SNA in het bijzonder, in koloniaal-Algerije. Aan korte artikelen over regatta's, verenigingsavonden en bestuurs-overdrachten – potscherven van het verleden – geen gebrek. Voor de jaren 1930-1932 zijn zelfs een aantal exemplaren van het clubblad *Bulletin nautique* bewaard.

Tenslotte, op het gebied van *oral history* liggen ook mogelijkheden. Via via heb ik verschillende oud-leden van de Sport Nautique uit de jaren vijftig en zestig opgespoord. Hun herinneringen en – in sommige gevallen – documenten zijn een waardevolle bron. Zo'n project kan uitgebreid met gesprekken en interviews voor de Algerijnse periode, te beginnen met de SNA zoals die vandaag de dag functioneert.

Verleden en heden bijeen

Het is deze specifieke stapeling van geschiedenis, materieel en cultureel, die de Sport Nautique d'Alger zo bijzonder maakt. Hier in de Darse van Algiers, vinden we alles in één: gebouw, collectie, vereniging: verleden en heden. Van de handvol nautische structuren in en rond de Darse bestaat alleen de SNA nog. Het houten onderkomen van de Club Nautique is gesloopt; de clubhuizen op de Jetée du Nord zijn gesloten sinds de oude haven medio jaren tachtig tot militair gebied is verklaard (de SNA heeft speciale vergunningen om met (roei)boten de haven te doorkruisen). De Sport Nautique is een trotse totem van de sociaal-culturele geschiedenis van Algiers. Een vorm van Frans-Algerijns erfgoed dat schreeuwt om een conservatie- en onderzoeksproject.